

WAYS TO STRENGTHEN COOPERATIVE TIES IN FOOD PROCESSING

Salixov Sherzod Abduxakimovich
Chinoz district, Tashkent region
governor

Annotation: This article scientifically describes a number of issues related to ways of strengthening cooperative relations in food processing, cooperative relations, cooperative processes in farmers and farms, legal bases of cooperative relations, reforms being carried out in our country, and statistical analysis.

Keywords: food products, processing, cooperation, agriculture, farm, cooperative relations.

Oziq-ovqat mahsulotlarini yetishtirishda integratsion aloqalarni rivojlantirish yoʻnalishlaridan biri – bu fermer va dehqon xoʻjaliklarining ulush qoʻshish asosida ustav kapitali shakllantiriladigan kooperativlardir. Kooperativ tushunchasiga qaraydigan boʻlsak, kooperativ oʻz aʼzolarining moddiy va boshqa ehtiyojlarini qondirish bilan bogʻliq umumiy iqtisodiy va ijtimoiy maqsadlarga erishish uchun tuzilgan, shu maqsadlar uchun tuzilgan jamgʻarmaga oʻz pay ulushini kiritgan, tashkilotning faoliyati bilan bogʻliq xatarlar va natijalarni tan oluvchi, pay egasi sifatida uning faoliyatida va demokratik boshqaruvida ishtirok etuvchi jismoniy shaxslar va tashkilotlar birlashmasining aʼziligiga asoslangan tashkilotdir¹ degan maʼnoni anglatadi. Bir ishlab chiqarish tizimiga uyushgan va mehnat taqsimotiga ega korxonalar guruhi oʻzaro manfaatli kooperatsiyaga tayanadi.

Qishloq xoʻjaligi mahsulotlarini yetishtirish va sanoat usulida qayta ishlashda kooperatsiyaning afzalliklari bir qator omillar taʼsirida shakllanadi. Xususan, iqtisodiyotda ishlab chiqarish hajmining koʻlam samarasi mahsulot tannarxiga oʻrtacha xarajatlarga va iqtisodiy samaradorlikka kuchli taʼsir koʻrsatadi. Bu nazariyaga koʻra, uzoq muddatli oraliqda mahsulot birligiga nisbatan oʻrtacha xarajatlarni kamaytirish va foydani maksimallashtirish uchun ishlab chiqarish hajmini maʼlum chegaragacha oshirib borish talab etiladi. Yaʼni, bunda jami ishlab chiqarish xarajatlarining oshishiga nisbatan mahsulot hajmini oshish surʼatlari

¹ [http://ru.wikipedia.org/wiki/ Кооператив](http://ru.wikipedia.org/wiki/Кооператив).

yuqoriligi ta'sirida mahsulot birligiga nisbatan o'rtacha xarajatlar pasayib borib, "ijobiy ko'lam samarasi" yuzaga keladi².

O'zbekiston Respublikasining 1991-yil 14-iyundagi "Kooperatsiya to'g'risida"gi qonuni yuridik va jismoniy shaxslarga kooperativga ixtiyoriy ravishda kirish va undan erkin chiqish, kooperativni boshqarishda ishtirok etish huquqini, kooperativlarni mulkchilikning barcha shakllaridagi korxonalar bilan teng huquqlilik asosida rivojlantirish, jamoa bo'lib xo'jalik yuritish mustaqilligini hamda ustavda belgilangan vazifalarni bajarish yuzasidan qarorlar qabul qilishda kooperativning mustaqilligini kafolatlaydi. Ushbu qonunning 1-moddasida keltirilganidek: "Kooperatsiya jismoniy va yuridik shaxslarning iqtisodiy hamda ijtimoiy faoliyatning turli sohalarida umumiy maqsadlarga erishish uchun tashkiliy jihatdan rasmiylashtirilgan, mulkning shirkat (jamo) shakliga asoslangan ixtiyoriy birlashmalaridan (kooperativlaridan) iboratdir³.

Kooperativ o'z a'zolarining iqtisodiy manfaatlari bilan chambarchas bog'langan. Uning asosida kooperatsiyaning quyidagi asosiy tamoyillari yotadi: kooperativga a'zolik va undan chiqishning ixtiyoriyligi; o'zaro manfaatli hamkorlik aloqalari; foyda olishni bosh maqsad qilib qo'yilmasligi, ya'ni kooperativ o'z a'zolariga yordam berish maqsadida tuziladi; boshqaruvning demokratik xususiyati; a'zolarining kooperativ ishlarida to'liq ishtiroki va uning natijalarini o'zaro nazorat qilish imkoniyati; yakuniy daromadni (foydani) kooperativ a'zolari o'rtasida ularning mulkiy paylariga muvofiq taqsimlanishi; a'zolarining kooperativ faoliyati natijalari bo'yicha kollektiv javobgarligi va mas'uliyati; a'zolarining o'z tasarruflaridagi moddiy, mehnat va boshqa resurslarni birlashtirish orqali moliyaviy imkoniyatlarni kengaytirish va resurslardan foydalanish samaradorligini oshirishga

² Pindyck, Robert S., Daniel I. Rubinfeld. Microeconomics. Global Edition. –Copyright 2018, Pearson Education Limited 2018. P. 231.

³ O'zbekiston Respublikasining 1991 yil 14 iyundagi "Kooperatsiya to'g'risida"gi qonuni// "Xalq so'zi" gazetasi, 1991 yil 15 iyun.

intilishi; milliy va xalqaro bozorlardagi kuchli raqobat muhitiga hamda monopolistik tuzilmalarning bosim o'tkazishiga birgalikda bardosh berish uchun hamkorlik qilish.

Kooperatsiyaga xos bo'lgan bu ijobiy xususiyatlar ta'sirida dunyo bo'ylab iqtisodiy integratsiyalashuvning bu shakli tobora keng tarqalib bormoqda. Ma'lumotlarga qaraganda "XII asr boshlaridayoq Fransiya va Shveysariyada dehqonlarning pishloq ishlab chiqaruvchi kooperativlari ma'lum bo'lgan.

Qishloq xo'jaligida kooperativlar XIX-XX asrlarda ayniqsa keng rivojlanib, dunyoning barcha mintaqalarini qamrab ola boshladi. Ular mahsulot ishlab chiqarish, uni sotish va xizmatlar ko'rsatishning ko'plab sohalariga kirib bordi va mustahkam o'rin egalladi. Ma'lumotlarga qaraganda 2000-yillarning boshiga kelib dehqonchilik mahsulotlaridan g'alla, meva va sabzavotlar sotishda kooperativlarning ulushi Daniyada 47-90 %ni, Niderlandiyada 65-82 %ni, Germaniyada 30-65 %ni, Fransiyada 35-75 %ni va Buyuk Britaniyada 19-25 %ni tashkil etgan. Chorvachilik mahsulotlaridan jami sut va sut mahsulotlari sotishda kooperativlarning ulushi Daniyada 91 %ni, Niderlandiyada 84 %ni, Germaniyada 65 %ni, Fransiyada 50 %ni va AQSHda 82 %ni tashkil etgan⁴.

Hozirgi vaqtda jahonda 700 millionga yaqin kooperativlar faoliyat ko'rsatib, Xalqaro kooperativlar alyansi 76 mamlakatdan 192 ta milliy kooperativlar ittifoqlarini o'z ichiga oladi⁵.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 14-martdagi "Meva-sabzavotchilik sohasida qishloq xo'jaligi kooperatsiyasini rivojlantirish choratadbirlari to'g'risida"gi PQ-4239-son qaroriga asosan Jizzax, Samarqand, Toshkent va Farg'ona viloyatlarining 8 ta tumanida jami 41 ta meva-sabzavotchilik yo'nalishidagi qishloq xo'jaligi birlashmalari tashkil etilgan. O'zbekiston Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi, O'zbekiston fermer, dehqon xo'jaliklari va tomorqa yer egalari kengashi tomonidan kam ta'minlangan oilalar bandligini ta'minlash maqsadida xalqaro moliya institutlari mablag'larini jalb

⁴ Е.В. Серова. Аграрная экономика. Учебник. –М.: ГУ ВШЭ, 1999. -141 стр.

⁵ [http://ru.wikipedia.org/wiki/ Кооператив](http://ru.wikipedia.org/wiki/Кооператив).

etgan holda 2020-yilda Farg'ona, Andijon va Namangan viloyatlarining 22 ta tumanida 31 ta, 2021-yilda respublika bo'yicha 100 ta qishloq xo'jaligi birlashmalari tashkil etilishi ko'zda tutilgan⁶.

Xulosa qilib aytganda jahon tajribalari va ichki imkoniyatlardan kelib chiqib respublikamizda kooperativlarni yanada keng ko'lamda rivojlantirish uchun quyidagi vazifalarni amalga oshirish joiz:

- kooperativlarning asosiy vazifalaridan biri qishloq xo'jaligi mahsulotlarini to'g'ridan-to'g'ri yoki qayta ishlangan holda sotish ekanligidan kelib chiqadigan bo'lsak, ular uchun respublikamizning turli hududlari hamda xorijiy mamlakatlarda savdo uylari va vakolatxonalar ochish, ichki va tashqi bozorlarni o'rganish bo'yicha marketing tadqiqotlarini yo'lga qo'yish, xalqaro oziq-ovqat yarmarkalari hamda ko'rgazmalarda muntazam ishtirok etish, bunda xorijlik sheriklar bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish muhim hisoblanadi;

- kooperativlar uchun qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yil davomida bir xil temperaturada saqlash imkonini beruvchi sovutkichli omborlar, zamonaviy va kichik hajmli qayta ishlash korxonalari, qulay, ekologik talablarga javob beruvchi tara va idishlar yasovchi sexlar hamda transport vositalari va logistika tizimlarini rivojlantirish dolzarb vazifalardan hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasining 1991 yil 14 iyundagi "Kooperatsiya to'g'risida"gi qonuni// "Xalq so'zi" gazetasi, 1991 yil 15 iyun.

2. O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligi rivojlanishining asosiy tendensiyalari (2005-2014 yillar). Axborot – tahliliy sharh // O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Prognozlashtirish va makroiqtisodiy tadqiqotlar instituti. Toshkent-2015. -17 b.

3. Pindyck, Robert S., Daniel I. Rubinfeld. Microeconomics. Global Edition. –Copyright 2018, Pearson Education Limited 2018. P. 231.

4. Е.В. Серова. Аграрная экономика. Учебник. –М.: ГУ ВШЭ, 1999. -141 стр

⁶ O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligi rivojlanishining asosiy tendensiyalari (2005-2014 yillar). Axborot – tahliliy sharh // O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Prognozlashtirish va makroiqtisodiy tadqiqotlar instituti. Toshkent-2015. -17 b.